

**КООМДУК БИРИНЧИ ТЕЛЕКАНАЛДАГЫ «КЫЗ-ЖИГИТ.
САРМЕРДЕН» МАДАНИЙ-КӨҢҮЛ АЧУУЧУ ПРОГРАММАСЫНЫН
ТАРЫХЫ ЖАНА ӨЗГӨЧӨЛҮГҮ**

История и особенности культурно-развлекательной программы «Кыз-жигит. Сармерден» Общественного первого телеканала
The history and features of cultural entertainment program of the Public first chanel «Kyz-zhigit. Sarmerden»

***Аннотация:** Макалада улуттук маданиятты даңазалаган «Кыз-жигит. Сармерден» музыкалык көңүл ачуучу программасына анализ жүргүзүлүп, анын улуттук маданиятка тиешелүү болгон өзгөчөлүгү, тарыхы жана маданий баалуулуктарды камтыган көрсөтүү катары мүнөздөмө берүү менен катар, телевидениедеги орду чагылдырылган.*

***Аннотация:** В статье проведен анализ музыкально-развлекательной программы «Кыз-жигит. Сармерден», посвященный традициям национальной культуры, показывает его особенности, относящиеся к отражению её места в телевидении, вместе с описанием истории и ценности культур.*

***Abstract:** This article analyzes the entertainment programs of praising the national culture «Kyz-zhigit. Sarmerden» and its national characteristics related to the reflection of places in television along with a description of the history and value of cultures.*

***Урунттуу сөздөр:** аудитория; экран; долбоор; көңүл ачуучу программа; режиссер; элементтер; алып баруучу; сатира;*

***Ключевые слова:** аудитория; экран; проект; развлекательная программа; режиссер; элементы; ведущий; сатира;*

***Key words:** audience; screen; project; entertainment programs; filmmaker; elements; host; satire.*

“Сармерден” оюну – илгертен ата-бабаларыбыздан көп кылымдардан бери келе жаткан эл арасында оюн-зоок, ыр-күлкү менен коштолуп келген улуттук оюн – болуп саналат. Бул оюн маданиятка тиешелүү, руханий жана маданий көрүнүш болуп саналат. Оюнга кыздар жана уландар катышышкан, алар кезек-кезеги менен ыр айтышышкан. Оюндун шарты боюнча, эгерде оюнчу ырдай албай кала турган болсо, ал ордуна жомок, жаңылмач, же күлкүлүү сатира, мыскыл айтуу керек болгон.

Бүгүнкү күндө көрүүчү аудиториянын керектөөлөрүн канаатандырган, улуттук маданиятты даңазалаган «Кыз-жигит. Сармерден» музыкалык көңүл ачуучу программасы да аудиториянын зор кызыгуусуна ээ болуп келет.

Бул долбоор элибиздин унутта калып бара жаткан салт-санаасын, үрп-адат, оюн-зоогун кайрадан жандандырып, каныбызга сиңген салттуу музыкабызды, элдик ырларды

калктын калың катмарына жеткирип, муундан-муунга өткөрүү, жашоосун улантуу жана жаштарга руханий жактан азык берүү максатын көздөйт.

«Кыз-жигит. Сармерден» көрсөтүүсүнүн өзөгүн макал, лакап, жаңылмач, табышмак, кыргыздын элдик салттуу оюндары, салт-санаасы, акындык айтыш, күү айтыш, улуттук бий жана элибиздин көөнөрбөс бай казынасын түзөт.

Долбоордун тарыхына кайрыла турган болсок, алгач «Сармерден» долбоору 2012-жылдын 8-март күнү алгачкы тушоо кесүү көрсөтүүсүн баштаган. Аталган долбоор Коомдук телерадиокорпорациясынын «Ибарат» чыгармачыл бирикмеси тарабынан даярдалган. Көрсөтүүнүн автору жана концепциясы эң алдынкы режиссер, «КТРКнын отличниги», маданияттын мыкты кызматкери Сагын Ниязалиевага таандык. Сагын Ниязалиева «Сармерденден» тышкары, «Ырдагым келет, ырдагым», «Бейне», «XXI кылымдын жылдыздары» аттуу кыргыз көрүүчүлөрүнүн сүйүктүү теледолбооруна айланган бир катар чоң долбоорлордун автору.

«Кыз-жигит. Сармерден» теледолбоору биринчи эфирге чыкканга чейин, көрсөтүүнүн автору Сагын Ниязалиева тарабынан сынап-көрүү ирээтинде 1 программада жасап көрсөтүлгөн. Алгач, бул көрсөтүүгө жандуу үн, улуттук музыкалык инструменттер менен ырдай алган ырчылар топтолгон. Долбоор сын-пикирден, социалдык көз караштагы тартиптен өтүү ирээтинде программанын автору С.Ниязалиева Кыргыз Республикасынын эл артисттери: Нурак Абдрахманов, Гүлсүн Мамашева жана Эрмек Мойдунов сыяктуу искусство ишмерлерин эксперт катарында чакырган. Бул программа сыналуу ирээтинде көрсөтүү болуп жаткандыктан, көрүүчүлөргө акысыз түрдө 250 орун берилген. Биринчи катарга Кыргыз Республикасынын белгилүү өнөр адамдары келип, чыгармачыл инсандар орун алышышкан. Катышуучуларга жаңылмач, макал-лакаптар жазылып берилген. Мында эч кандай декорация болгон эмес. Болгону сахнада шырдак жана Кыргыз Республикасынын эл сүрөтчүсү Жоомарт Кадыралиевдин «Көкөтайдын ашы» деген картинанын фонунда тартылган. Дал ушул учурдан тарта, алгач эксперттердин жана чыгармачыл инсандардын баамынан улам бүгүнкү күнгө чейин бул алдыңкы маданий-музыкалык көңүл ачуучу программа болуп эсептелет. Көрсөтүү биринчи жолу эфирге чыгаарда Чүй облусунун “Сары-Өзөн таланттары” долбоорго тартылышкан. Аталган программа бара-бара кошумчаланып, салт-санаа, оюн жана маданияттын бир көрүнүшү болгон этникалык стилде, мода көргөзүү шарттары да кире баштады. Долбоор бүгүнкү күндө 66-айлампага келген учуру. Бул аралыкта музыкалык-маданий көрсөтүү республикалык жана эл аралык деңгээлде да ойнолуп келет. Атап айтсак памирлик, кытайлык кыргыздар, таджикстандыктар катышып келишет. Алгач, бул көрсөтүүнүн жетишкендиги болуп 1-2-айлампасында эле 2 миллионго жакын көрүүчү көргөн. Каада салтты, үрп-адатты, улуттук баалуулуктарды чагылдырган бул көрсөтүү 10-айлампага келгенде бүткүл Кытай Эл Республикасы, Тажикстан, Казахстан, Өзбекстан республикалары көрө башташкан. Буга далил, Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн делегациясынын басма сөз кызматы. Дал ушул жетишкендиги менен аталган көрсөтүү алдыга жылып, элдин кызыгын арттыра баштады.

Көрсөтүүнүн негизги максаты: кыздар менен жигиттердин ортосундагы талант таймашты чагылдыруу, алардын тиричиликке болгон ыкчамдыгын сыноо.

Мисалы: 90-жылдарга жакын улуттук телевидение аркылуу «Сайра комуз», «Тогуз кайрык» деген аталыштагы программа көгүлтүр экранга чыга баштаган. «Тогуз кайрык» көрсөтүүсүнүн өзгөчөлүгү өнөр адамдары сейрек кездешкен чопо чоор, кыл кыяк, зуулдук сыяктуу улуттук инструментте түрдүү музыкалык жанрда элдик чыгармаларды аткарышкан. СССР учурундагы элдик маданий баалуулуктарды чагылдырган дагы бир музыкалык иш-чара бул «Ыр кесе» көрсөтүүсү болуп саналат.

Аталган музыкалык программага бир гана улуу муундагы чыгармачыл адамдар катышкан. Бул телеконкурстар союздук республиканын музыкалык элдик чыгармачылыктын, салтын, улуттук маданий-баалуулуктарды өнүктүрүү максатында маданиятка салым кошуп келген. Элдик музыка менен байланышкан музыкалык көрсөтүүлөр республика үчүн абдан маанилүү болуп эсептелген. Жогоруда аталган «Ыр кесе» музыкалык конкурсунун финалдык бөлүгү Россия, Украина, Өзбекстан, Казакстан телеканалдарынан берилген. Кенири жайылган бул «Ыр кесе» долбоорунда улуу муундагы өнөр адамдары гана катышып келсе, «Сармерден» программасы тийиштүү улуу жана кичүү муундагы массага чек койбойт.

Бүгүнкү күндө «Кыз-жигит. Сармерден» долбоору 8 жылдын ичинде **66** айлампадан турган көрсөтүү жасап, калың элдин арзуусуна татып, сүйүктүү көрөрмандарын тапты десек жаңылышпайбыз. Долбоорго 500дөн ашык таланттар катышып, 50дөн ашык элибизге эмгеги сиңген эл артистери калыстар тобунун курамын түзүп келет. Жергиликтүү Кыргызстандан 2 миллиондон ашык эл сүйүп, күтүп көрсө, миңдеген чет элдеги биздин мекендештер интернет аркылуу ар бир айлампасын чыдамсыздык менен күтүп көрүшүп, мында жылуу ой-пикирлерин сыймыктануу менен жиберешүүдө. Кыргыздын каада-салтын, үрп-адатын улуттук баалуулуктарын чагылдырган бул музыкалык долбоор Кытай Эл Республикасы, Россия Федерациясы, Турция, Тажикстан, Казакстан жана башка өлкөлөрдө да жашаган кыргыздарга чейин жетип, тамыры кенен жайылып жаткандыгын жана келечекте кыргыз элинин маданиятын бүт дүйнөгө тааныта турган көрсөтүү болооруна сыймыктануу менен ишенсе болот.

Негизинен, КТРКнын көрсөтүүлөрүнүн сапаттык деңгээлин жогорулатуу максатында аталган программа 2012 жана 2013-жылдары республикалык конкурсуна катышып, «Жылдын мыкты долбоору» аттуу наамын жеңип алып, ал кездеги өлкө башчынын мыкты деген баасына татып, президенттин алтын сертификатына ээ болушкан. Көрүүчүлөрдүн купулуна толгон бул этно-шоунун дагы бир өзгөчөлүгүн белгилей кетсек, долбоордун ар бир сценарийи мыкты түзүлүп, андагы алып баруучулардын мыкты калыптанган дикциясы, актерлук чеберчилиги ошондой эле андагы катышкан өнөр адамдарынын уккулуктуу жандуу үнү аталган көрсөтүүнү сапаттуу жана жандуу болушун шарттап келе жатат. Бүгүнкү күндө «Кыз-жигит. Сармерден» көңүл ачуучу программасы актуалдуулугун жоготпостон, тескерисинче, көрүүчү аудиториянын чоң кызыгуусуна ээ болуп, табитине таасир этип келет. Мына ушул өзгөчөлүктөргө карабастан, аталган долбоорго режиссер тарабынан бара-бара жаңы элементтер киргизиле баштаганын байкаса болот.

Буга мисал катары, «Кыз-жигит. Сармерден» программасы 2016-жылы ал кездеги президенттин бекиткен жарлыгына ылайык, «тарых жана маданият» жылына карата 3-май бүткүл дүйнөлүк басма сөз эркиндигинин күнүнө карата, 7-май радио жана байланыш күнүнө карата 33-айлампасындагы көрсөтүүсүн алсак болот. Эфирдин алгачкы 5-минуттун 48-секундасында «Сармердендин» башталышындагы музыкалык көрсөтүүгө арналды. Алгач Талант Карагулов өнөр сахнасында беттеше турган диктор Аваз Чикеев, куудул Күмөндөр Абылов, Асылбек Өзүбеков баштаган өнөр адамдары менен массалык маалымат каражатынын алдыңкы журналист кыздардын тобун сахнага чакырып алышты. Алып баруучулар Талант Карагулов жана Гүлбүбү Орозкулованын саламдашуусунан, соң сахнага калыстар тобун чакырышты. Кыз-жигиттер өз орундуктарынан орун алган соң, «Башканы коюп, Манасты айт» демекчи Сармердендин кыз-жигиттер таймашы океандай чалкып жаткан «Манас» эпосу менен башталды. Талант Карагулов алгач кезек жигиттер тарапта болгондуктан, ал кезекти куурчак театрынын кызматкери Аман Мамбетакуновго кезек берип,

---

баштап берүүнү сураган соң, ал манастан үзүндүсүнөн бир шингилди таштап өттү эле, «Манастан Чубак кем бекен» деп кыздар тараптан ага жооп бергенге акын семетейчи Бактыгуль Сейитбекова чыкты. Мындан соң, бул таймаш бир катар айтыштын, ырлардын коштоосунда кызуу жүрүп жатты. Бул аралыкта «Сыйга сый, сый аякка бал» дегендей эки топ бири-бирине белек арнашты. Оюндун шартына ылайык программада жеке гана обон созуу, акыйнек, макал-лакап, жаңылмач, айтыш таймаштары гана болбостон, автордон кошумча катары жаңы элементтер шаман бийин бийлөө, кыргыздын кийизден жасалган улуттук колориттеги этникалык модасы да көргөзүлдү. 2 саат 30-мүнөткө созулган бул таймаштын жыйынтыгын чыгарууда калыстар тобунан ырчы Саламат Садыкова кыздар жана балдар тарапка бирдей 2 упай берсе, белгилүү саяпкер, коомдук ишмер Кемел Ашыралиев менен белгилүү журналист Аваз Чикеев өз добуштарын кыздар тарапка беришкен. Ошентип, калыстар тобу жыйынтыгы менен кыздарга 6 упайга ээ болушса, жигиттерге 4 упайга ээ болушту.

«Кыз-жигит. Сармерден» көрсөтүүсү бул чыгармачылыкты гана жарата турган оюн-зоок көрсөтүү болуп эсептелбестен, бул долбоор аркылуу ырчы, манасчы, куудул, акын, журналисттер дегеле маданияттын мыкты өкүлдөрү массалык маданиятка тиешелүү ыр-күүнүн артындагы алардын адеп-наркы да болуп эсептелет.

«Кыз-жигит. Сармерден» программасы бүгүнкү күндө кыргыз элинин көрөнгүсүн байытып, түсүн, өнүн заманга жараша кулпуртуп, уңгусун бузбай эртеңки муунга насыкаттап жаткан алдыңкы маданий - көңүл ачуучу көрсөтүүлөрдүн бири болуп саналат.

Байыркы Кытай элинин философу жана окумуштуусу Лао Цзы «Миңдеген километр жерге кичинекей бир кадам менен жетсе болот» - деп айткандай, аталган көрсөтүүнүн өзгөчөлүгү да бара-бара артып келет. Алсак, буга чейин улуттук ыр, жаңылмач, макал-лакаптар, манас айтылып келсе, азыр бул элементтерге кошумча көк тиреген, кыргыздын турагы болгон боз үйүнүн фонунда, тогуз коргоол, беш таш оюну ойнолуп, ит-агытып куш салган кыргыз кушчуларын да байкаса болот. Дал ушундай элибиздин патриоттук сезимдерди ойготкон, бийик баалуулуктарды камтыган бул маданий-көңүл ачуучу программа бүгүнкү күндө элибиздин эң алдыңкы сыймыктанган көрсөтүүсүнө айланды десек жаңылышпайбыз.

Пайдаланылган адабияттар:

1. Костина А.В., «Массовая культура как феномен постиндустриального общества» М.,2006 стр.12
2. Бакашова Ж.К., ред. «Кыргыз журналистикасынын тарыхы» - Б., 2002.-208 б.
3. [http:// www.ktrk.kg](http://www.ktrk.kg)

Рецензент: Акматбекова Ж. А – филология илимдеринин кандидаты, Ж.Баласагын атындагы КУУнун доценти.